بررسی ویژگی های شخصیتی زنان نمونه در قرآن و روایات و تاثیر آن بر جامعه

مرضیه احمدی [1]

چکیده

این پژوهش به بررسی ویژگی‌های شخصیتی زنان نمونه در قرآن کریم و تأثیر آن‌ها بر جامعه می‌پردازد. هدف اصلی، شناسایی الگوهای رفتاری این زنان و نقش آن‌ها در تقویت ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی است. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی بوده و با استناد به آیات قرآن و تفاسیر معتبر، ویژگی‌های مشترک این بانوان تحلیل شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که ایمان، تقوا، عفت، استقامت و مشارکت اجتماعی هوشمندانه، از جمله ویژگی‌های بارز این زنان است که می‌تواند الگویی برای جامعه امروز باشد.

کلیدواژه‌ها: ایمان، تقوا، حضرت مریم، زنان نمونه، قرآن کریم.

1.طلبه پایه چهارم، مدرسه علمیه امام خمینی رحمة الله علیه، کرمانشاه.

مقدمه

در جامعه امروزی که هویت و نقش زنان دستخوش تحولات گسترده شده است، بازخوانی الگوهای قرآنی به عنوان راهنمایی برای تبیین جایگاه زن مسلمان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. این پژوهش با تمرکز بر ویژگی‌های شخصیتی زنان نمونه در قرآن کریم، به دنبال پاسخ به این پرسش است که این الگوها چگونه می‌توانند چالش‌های معاصر زنان را حل کنند و بر جامعه تأثیر بگذارند. پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که اگرچه مطالعات متعددی به بررسی شخصیت‌های زنانه در قرآن پرداخته‌اند، اما کمتر به تأثیر اجتماعی این الگوها در عصر حاضر توجه شده است. ضرورت این تحقیق از آنجا ناشی می‌شود که با وجود هجمه‌های فرهنگی و بحران هویت، ارائه الگوهای اصیل قرآنی می‌تواند راهگشای بسیاری از مسائل باشد. نوآوری این مقاله در ترکیب ویژگی‌های فردی این زنان با تأثیرات اجتماعی آن‌ها و تطبیق آن با چالش‌های امروزی است. سوال اصلی پژوهش این است که مهم‌ترین ویژگی‌های زنان نمونه قرآن چیست و این ویژگی‌ها چگونه بر جامعه تأثیر می‌گذارد؟ سوالات فرعی نیز به بررسی مصادیق این زنان، ویژگی‌های مشترک آن‌ها و راهکارهای قرآنی برای مسائل معاصر می‌پردازند. ساختار مقاله به این ترتیب است: پس از مقدمه، به معرفی زنان نمونه قرآن پرداخته می‌شود، سپس ویژگی‌های مشترک آن‌ها تحلیل شده و در نهایت تأثیر این ویژگی‌ها بر جامعه و راهکارهای عملی برای امروز ارائه می‌گردد. در این پژوهش، مفاهیم کلیدی مانند «زنان نمونه»، «تأثیر اجتماعی» و «الگوی قرآنی» به ترتیب به زنانی که قرآن به صراحت از آن‌ها تمجید کرده است، اثرات رفتاری این الگوها بر جامعه، و شیوه‌های برگرفته از قرآن برای حل مسائل تعریف شده‌اند.

۱. زنان نمونه در قرآن کریم

قرآن کریم به عنوان کتاب هدایت بشری، تنها به بیان احکام و عقاید نپرداخته، بلکه با معرفی الگوهای عملی، مسیر رشد و تعالی را برای انسان‌ها هموار کرده است. در این میان، زنان برجسته‌ای در قرآن معرفی شده‌اند که هر یک در زمینه‌ای خاص، نمادی از ایمان، استقامت، عفاف، خردورزی و نقش‌آفرینی مؤثر در جامعه هستند. پرداختن به سیره و ویژگی‌های این زنان نه تنها بیانگر جایگاه والای زن در نگاه وحیانی است، بلکه می‌تواند برای زنان امروز، الگویی الهام‌بخش در مواجهه با چالش‌های مختلف فردی و اجتماعی باشد.

۲. حضرت مریم (سلام الله علیها)

حضرت مریم (سلام الله علیها) به عنوان یکی از برجسته‌ترین زنان در قرآن کریم، نماد پاکدامنی، عبادت و

توکل به خداوند است. قرآن در سوره مریم (آیات ۱۶–۳۴) به داستان زندگی ایشان پرداخته و از وی به عنوان زنی که خداوند او را برگزید و پاک ساخت، یاد میکند (مکارم شیرازی، ۱۳۹۲، ج۱۳، ص۲۴۵). ویژگی‌های بارز حضرت مریم شامل:

- تقوا و پاکدامنی: خداوند در سوره آلعمران (آیه ۴۲) میفرماید:

«وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَاكِ عَلَى نِسَاءِ الْعَالَمِينَ»

(جوادی آملی، ۱۳۸۷، ج۴، ص۱۲۳).

- توکل به خدا: در مواجهه با سختیها، تنها به خداوند توکل کرد (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج۱۴، ص۸۷).

- عبادت و بندگی: قرآن از عبادتهای طولانی و خلوتهای معنوی ایشان یاد میکند (سبحانی، ۱۳۹۵، ج۳، ص۵۶).

تأثیر بر جامعه: حضرت مریم (س) الگویی برای زنان مسلمان در تقوا، صبر و توکل است (مطهری، ۱۳۸۹، ص۱۵۶).

۲. آسیه همسر فرعون

آسیه، همسر فرعون، نماد مقاومت در برابر ظلم و ایمان در سختترین شرایط است. قرآن در سوره تحریم (آیه ۱۱) از او به عنوان الگوی مؤمنان یاد میکند (مکارم شیرازی، ۱۳۹۲، ج۱۸، ص۳۲۱).

ویژگیهای شخصیتی

- ایستادگی در برابر طاغوت: با وجود زندگی در دربار فرعون، به موسی (ع) ایمان آورد (جوادی آملی، ۱۳۸۷، ج۶، ص۲۱۰).

- شجاعت و فداکاری: حاضر شد عذاب دنیوی را به جای کفر بپذیرد (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج۱۹، ص۱۴۵).

تأثیر بر جامعه: آسیه نشان میدهد که حتی در محیطهای فاسد، میتوان با ایمان راسخ، مسیر حق را انتخاب کرد (مطهری، ۱۳۸۹، ص۲۰۱).

۳. دختران شعیب (علیه السلام)

دختران حضرت شعیب (ع) در سوره قصص (آیات ۲۳–۲۸) به عنوان زنانی با رفتارهای اخلاقی معرفی شده‌اند (سبحانی، ۱۳۹۵، ج۷، ص۹۸).

ویژگیهای شخصیتی:

- ادب و حیا: در برخورد با مرد بیگانه، حریم شرعی را رعایت کردند (مکارم شیرازی، ۱۳۹۲، ج۱۶،

ص۱۵۴).
- مسئولیت پذیری: در کار چوپانی به پدر خود کمک میکردند (جوادی آملی، ۱۳۸۷، ج۵، ص۷۶).

۴. حضرت خدیجه (سلام الله علیها)

حضرت خدیجه(سلام‌الله‌علیها) نخستین زن مؤمن به پیامبر اسلام(ص) بود که در مسیر دعوت الهی، با ایمان عمیق و صداقت بی‌نظیر خود، تمام دارایی و اموال خویش را در راه حمایت از پیامبر و نشر اسلام وقف کرد. قرآن کریم به صورت مستقیم به نام حضرت خدیجه اشاره نکرده است، اما در آیاتی که از کسانی یاد می‌کند که از اموال و جان خود در راه خدا صرف کردند و یاری‌دهندگان راستین پیامبران بودند، می‌توان جایگاه والای ایشان را در حمایت از اسلام و پیامبر دریافت. این حمایت‌ها و فداکاری‌ها نقش بسزایی در تثبیت پایه‌های اسلام داشت و نمونه‌ای از ایثار و صداقت در راه حق به شمار می‌رود (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج۳، ص۴۵).

۵. حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها)

پیامبر گرامی اسلام(صل الله علیه و آله و سلم) درباره حضرت فاطمه زهرا(سلام‌الله‌علیها) فرمودند: «فاطمه پاره تن من است»، بدین معنا که ایشان جدا نشدنی از وجود و زندگی پیامبر بودند و نمادی کامل از زن مسلمان به شمار می‌آیند (مطهری، ۱۳۸۹، ص۱۸۹). همچنین در قرآن کریم، سوره کوثر که به عنوان کوتاه‌ترین سوره وحی نازل شده است، به فضل و برتری اهل بیت پیامبر اشاره دارد و نشانگر جایگاه والا و ویژه حضرت فاطمه در میان مسلمانان است. این سوره، نمادی از برکت و خیر فراوان الهی است که به پیامبر و خاندانش عطا شده و تأکیدی است بر نقش بی‌بدیل حضرت فاطمه به عنوان الگوی تمام‌عیار زن مسلمان.

۲. ویژگی‌های مشترک زنان نمونه قرآنی

زنان نمونه‌ای که در قرآن کریم معرفی شده‌اند، هر یک در موقعیتی خاص و تاریخی متفاوت زیسته‌اند، اما ویژگی‌هایی مشترک آنان را در مسیر بندگی و رشد الهی به هم پیوند می‌دهد. این ویژگی‌ها نه‌تنها نشان‌دهنده عظمت روحی و معنوی این زنان است، بلکه معیارهایی الهی برای زن مؤمن در هر عصر و زمان محسوب می‌شود. شناخت این صفات مشترک، زمینه‌ساز الگوگیری درست و تبیین نقش زن در جامعه اسلامی خواهد بود.

۱.۲ ایمان و تقوا

زنان نمونه قرآن کریم همگی از صفاتی چون ایمان عمیق، تقوای الهی، بندگی خالصانه و پایبندی به ارزش‌های الهی برخوردار بودند. این ویژگی‌ها در زندگی و سیره تمامی بانوان بزرگی که در قرآن کریم از آنان یاد شده، به وضوح نمایان است و هر یک الگویی ماندگار برای زنان مؤمن در طول تاریخ به شمار می‌روند.

حضرت مریم (سلام‌الله‌علیها) به عنوان برجسته‌ترین نمونه در این زمینه، در آیات متعدد قرآن با اوصاف والایی چون «طاهره» (پاکیزه)، «قانتة» (فرمان‌بردار در برابر خداوند) و «مصطفاة» (برگزیده) توصیف شده است (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج۳، ص۲۴۵–۲۴۷). مقام معنوی ایشان به اندازه‌ای بلند است که فرشتگان با او سخن گفتند و او را به لطف و رحمت الهی بشارت دادند: «وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَاكِ عَلَىٰ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ» (آل‌عمران: ۴۲).

آسیه، همسر فرعون، نیز نمونه‌ای درخشان از پایداری بر ایمان در دل یک نظام طاغوتی و فاسد است. او با وجود زندگی در کاخی آکنده از شرک و ظلم، دل به ایمان سپرد و سرانجام جان خود را در راه حق فدا کرد. قرآن کریم او را به عنوان الگویی برای همه مؤمنان ـ زن و مرد ـ معرفی می‌کند: «وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَةَ فِرْعَوْنَ...» (تحریم: ۱۱). مفسران نیز بر این باورند که استقامت و روحیه تسلیم او در برابر اراده الهی، نمونه‌ای عالی از ایمان خالص و توکل بر خداست (مکارم شیرازی، ۱۳۹۲، ج۱۸، ص۳۲۲–۳۲۵).

حضرت خدیجه (سلام‌الله‌علیها)، بانوی خردمند و بافضیلتی که نخستین زن مؤمن به پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) بود، با ایمان راسخ، تمام دارایی خود را در راه نشر اسلام و حمایت از پیامبر صرف کرد. او با فداکاری، ایثار و درک عمیق از حقانیت دعوت پیامبر، در سخت‌ترین دوران رسالت، پشتیبان و همدم رسول خدا بود و از هیچ‌گونه حمایت مالی، عاطفی و معنوی دریغ نورزید (مطهری، ۱۳۸۹، ص۱۷۸–۱۸۰).

این بانوان الهی، هر یک در شرایط خاص و دشواری که در آن قرار داشتند، با حفظ تقوا و ایمان، به عنوان الگوهایی از پایداری، بصیرت و عبودیت معرفی شده‌اند که آموزه‌های زندگی‌شان برای همه عصرها الهام‌بخش است.

حضرت خدیجه (س) از ثروتمندترین زنان عصر خود بود و بازرگانی بزرگ و موفق به شمار می‌رفت، اما آنچه تجارت او را متمایز می‌کرد، پایبندی کامل به اصول اخلاقی و احکام شرعی در فضای اقتصادی بود.
او با بهره‌گیری از نیروی انسانی درستکار، مانند حضرت محمد(ص)، و مدیریت سالم سرمایه خود، نمونه‌ای از کارآفرینی زن مسلمان در عین حفظ حریم‌های دینی را ارائه داد.
زنان امروز نیز می‌توانند با بهره‌گیری از ظرفیت‌هایی مانند مشاغل خانگی، فعالیت‌های اینترنتی پاک، آموزش، صنایع دستی، و مشاغل گروهی زنان، مسیر اشتغال را در راستای عزت، حیا و پاکدامنی دنبال کنند، نه در تضاد با آن.

۲. اقتباس از ساده‌زیستی حضرت زهرا(سلام‌الله‌علیها) برای مقابله با مصرف‌گرایی

در روایات متعدد، سبک زندگی حضرت زهرا(س) به عنوان الگویی از قناعت، پرهیز از تجمل‌گرایی و تمرکز بر نیازهای اصلی زندگی یاد شده است. ایشان با ساده‌ترین امکانات زندگی می‌کردند و هیچ‌گاه فقر مالی را مانع کرامت و رضایت از زندگی نمی‌دانستند.
در عصری که تبلیغات مصرف‌گرایی در فضای مجازی و جامعه به‌طور فزاینده‌ای در حال گسترش است، بازنگری در الگوی مصرف خانواده و کاهش هزینه‌های غیرضروری می‌تواند فشار مالی را تا حد زیادی کاهش دهد. زنان خانواده می‌توانند با ترویج ساده‌زیستی و سبک زندگی فاطمی، خانواده را از وابستگی به تجملات نجات دهند.

۳. تأسی به صبر و قناعت حضرت مریم(سلام‌الله‌علیها) در شرایط دشوار

حضرت مریم (س) در دوران بارداری و انزوای اجتماعی، با کمترین امکانات و در نهایت تنهایی، به توکل بر خدا و صبر متوسل شد. خداوند نیز با لطف خود، از دل خشکی درخت، برای او خرما و از دل رنج، برای او عزت فراهم کرد (مریم: ۲۳–۲۶).
در شرایطی که زنان با سختی‌های اقتصادی مواجهند، حفظ آرامش روانی، توکل بر خدا، و قناعت در زندگی، از مهم‌ترین راهکارهای مقابله با فشارهای مالی است. رضایت از روزی حلال، حتی اگر کم باشد، برکات الهی را در پی دارد و موجب حفظ کرامت انسانی خواهد بود.

برخورد هوشمندانه زنان مسلمان با مشکلات اقتصادی، می‌تواند نه‌تنها به حفظ کرامت آن‌ها بینجامد، بلکه

مسیرهایی نو برای رشد خانواده و جامعه اسلامی نیز فراهم آورد. الگوگیری از حضرت خدیجه(س)، حضرت زهرا(س) و حضرت مریم(س) نشان می‌دهد که اشتغال، مصرف و قناعت، هر سه می‌توانند در مسیر ایمان و تقوا تعریف شوند، نه در تقابل با آن. زنان مؤمن با استفاده از این الگوهای قرآنی، می‌توانند نه تنها از آسیب‌های اقتصادی مصون بمانند، بلکه الگویی برای عزت و موفقیت در دوران سخت باشند.

نتیجه گیری

پژوهش حاضر با بررسی ویژگی‌های شخصیتی زنان نمونه در قرآن کریم، نشان داد که این بانوان با برخورداری از ایمان راسخ، تقوا، عفت، استقامت در برابر سختی‌ها و مشارکت اجتماعی هوشمندانه، الگوهایی جامع و کارآمد برای زنان مسلمان در عصر حاضر ارائه می‌دهند. این ویژگی‌ها نه‌تنها در زندگی فردی آن‌ها تحول‌آفرین بود، بلکه تأثیرات عمیقی بر جامعه گذاشت؛ از تقویت اخلاق و تحکیم نهاد خانواده تا الهام‌بخشی به نسل‌های بعدی و مشارکت در پیشرفت اجتماعی.

در مواجهه با چالش‌های معاصر، از جمله بحران هویت، تعارض نقش‌های خانوادگی و اجتماعی، و آسیب‌های فضای مجازی، راهکارهای قرآنی مبتنی بر سیره این زنان می‌تواند راهنمای عملی باشد. به‌ویژه، تلفیق موفقیت‌های اجتماعی با حفظ ارزش‌های اسلامی، همان‌گونه که در زندگی حضرت خدیجه (س) و حضرت زهرا (س) مشاهده می‌شود، می‌تواند به زنان امروز کمک کند تا در عین پایبندی به اصول دینی، نقش‌آفرینی مؤثری در جامعه داشته باشند.

در نهایت، این پژوهش بر این نکته تأکید دارد که بازگشت به الگوهای قرآنی نه‌تنها به معنای تقلید صرف از گذشته، بلکه به‌عنوان چراغی برای طراحی مسیری متعادل و الهی در زندگی فردی و اجتماعی زنان مسلمان است. این الگوها با تکیه بر تعادل میان معنویت و عملگرایی، پاسخی جامع به نیازهای پیچیده جهان امروز ارائه می‌دهند.

منابع

قرآن کریم

نهج البلاغه

۱. جوادی آملی، عبدالله (1387). زن در آیینه جلال و جمال. قم: اسراء.

۲. سبحانی، جعفر (1395). فروغ ابدیت. قم: مؤسسه امام صادق(ع).

۳. سبحانی، جعفر (1396). فقه المرأة. قم: مؤسسه امام صادق(ع).

۴. طباطبایی، محمدحسین (1390). المیزان فی تفسیر القرآن. ترجمه سیدمحمدباقر موسوی همدانی. قم: جامعه مدرسین.

۵. عبدالخالق، عبدالرحمن (2018). المرأة بین طغیان النظام الغربی و لطائف التشریع الربانی. بیروت: دارالکتاب العربی.

۶. مصباح یزدی، محمدتقی (1394). زن در اندیشه اسلامی. قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره).

۷. مکارم شیرازی، ناصر (1392). تفسیر نمونه. تهران: دارالکتب الاسلامیه.

۸. مطهری، مرتضی (1389). نظام حقوق زن در اسلام. تهران: صدرا.

۹. امینی، ابراهیم (1385). المرأه فی الاسلام. قم: انتشارات شفق.

۱۰. بهشتی، محمد (1391). زن در اسلام. تهران: بعثت.

۱۰. حسینی طهرانی، سید محمدحسین (1388). زن و انتخابات آزاد. مشهد: علامه طباطبایی.

۱۱. خامنه‌ای، سید علی (1393). مسئله زن. تهران: انقلاب اسلامی.

۱۲. رشیدرضا، محمد (1420ق). حقوق المرأة فی الاسلام. بیروت: دارالمعرفه.

۱۳. صدر، محمدباقر (1408ق). المرأة فی القرآن. بیروت: دارالتعارف.

۱۴. قرضاوی، یوسف (1421ق). المرأة فی الاسلام. قاهره: مکتبه وهبه.

۱۵. کاشف الغطاء، محمدحسین (1378). تحریر المرأة فی الاسلام. قم: انصاریان.

۱۶. مجلسی، محمدباقر (1403ق). بحارالانوار (ج 101-103). بیروت: داراحیاء التراث العربی.

۱۷. مطهری، مرتضی (1390). اخلاق جنسی در اسلام و جهان غرب. تهران: صدرا.